

~~Men innan vi går in på dessa förändringar behöver det övervägas vilka områden det självsanerande systemet ska omfatta.~~

~~Textreklamreglerna~~

~~Spelregler för press, radio och tv omfattade till för några år sedan utöver publicitetsreglerna och de yrkesetiska reglerna även regler om textreklam.~~

~~Prövningen av textreklamreglerna utfördes av den partssammansatta Textreklamkommittén. Kommittén upplöstes emellertid i juli 2005 när Tidningsutgivarna lämnade samarbetet. Enligt Tidningsutgivarna är det en uppgift för respektive utgivare att med hänsyn till gällande lagar och egna publicistiska värderingar dra upp gränserna för vad som ska publiceras.~~

~~Jag har inte övervägt närmare om det finns anledning att återbörda prövningen vad gäller textreklam till det pressetiska systemet. Det är en fråga som framstår som mindre angelägen i nu läget och med lugnt samvete därför kan läggas åt sidan.~~

~~Vad gäller ”textreklam” i radio och tv är det något som prövas av granskningsnämnden. Det gäller bl.a. frågan om produktplaceringar.~~

Alternativ – invändningar – frågeställningar

Publicitetsreglerna, yrkesreglerna och textreklamreglerna är och ska ses som en helhet. De utgör tillsammans en reglering av det som sammanfattningsvis kallas god publicitet. På sikt bör därför inte bara yrkesetiken utan också frågan om textreklam inlemmas i självsaneringen och prövas av MO/MEN.

De yrkesetiska reglerna

Frågan om var de etiska gränserna för anskaffande av uppgifter går är lika gammal som frågan om vad som är etiskt försvarsbart att publicera. När de s.k. notisjägarna diskuterades i slutet av 1800-talet handlade det inte bara om vad de skrev utan också om deras arbetsmetoder. De ansågs svärta ned och undergräva journalistiken och den publicistiska verksamheten. Publicistklubben gjorde vad den kunde för att få ett slut på notisjägareländet.

De yrkesetiska reglerna publiceras ibland tillsammans med publicitetsreglerna under en rubrik, *Spelregler för press, radio och tv*. De yrkesetiska reglerna syftar till att upprätthålla förtroendet för medierna och dess medarbetare. Reglerna är i dag uppdelade i två underrubriker. En del med bestämmelser som gäller journalisternas integritet och en som avser anskaffandet av material. När det gäller integriteten anges bl.a. att en journalist inte ska använda sin ställning eller förhandskunskap för att skaffa sig privata fördelar och tacka nej till gåvor och erbjudanden som kan misstänkliggöra journalistens trovärdighet.

De yrkesetiska reglerna manar till varsamhet vid anskaffning av uppgifter. Det gäller t.ex. att visa hänsyn till ovana intervjupersoner och att visa ”hänsyn vid fotograferingsuppdrag samt vid anskaffning av bilder, särskilt i samband med olyckor och brott”.

Huvudmännen i Pressens samarbetsnämnd står bakom de yrkesetiska reglerna. Men avsteg från dem granskas som regel inte av PO och PON utan av Journalistförbundets yrkesetiska nämnd (YEN).

Det ankommer inte på denna utredning att utvärdera YEN:s verksamhet. Här ska bara konstateras att det sätt som yrkesfrågorna prövas i dag har påtagliga trovärdighetsproblem. Dels eftersom det är en facklig organisation som ska ta tillvara sina medlemmars intresse som också ska pröva deras yrkesetik och dels för att den medlem som anmäls kan undandra sig en prövning genom att negligera frågor från nämnden. Det är också ett legitimitetsproblem totalt sett att det endast är medlemmar i Journalistförbundet som kan prövas och att nämnden inte kan ta egna initiativ till en prövning.

Enligt Journalistförbundets egen utredning har YEN fört en tynande tillvaro de senaste åren. Bland annat har antalet anmälningar har sjunkit från 10–20 till 5–10 per år. Utredningen föreslår att YEN och förbundets arbete med de yrkesetiska frågorna mer ska inriktas på det förebyggande arbetet. Det innebär inte att YEN har lagt ned prövningen av enskilda ärenden. Den yrkesetiska nämnden fällde också i början av 2013 ett antal medlemmar för att de slentrianmässigt använt dold kamera och överraskningsintervjuer.

Från tidigare PO har det framförts att även yrkesetiken borde kunna bli föremål för prövning av PO/PON. Propåerna har motiverats med att uppgifter och bilder som ingått i integritetskränkande publiceringar många gånger också har införskaffats på ett integritetskränkande sätt. Det anses inte vara rätt eller ens möjligt att skilja anskaffandet från publiceringen i sådana fall.

Ett uttryck för sambandet mellan anskaffning och publicering är att publicitetsreglerna och de yrkesetiska reglerna överlappar varandra på flera punkter. Det gäller t.ex. kravet på att ge korrekta nyheter, inte manipulera bilder och visa hänsyn vid anskaffandet av information. Sambandet kommer också till uttryck i många av anmälningarna till PO där anmälaren också åberopar omständigheter kring publiceringen och hur uppgifterna samlats in.

Såväl i tryck- och yttrandefrihetsmål som vid pressetiska prövningar är det endast det som publicerats som formellt prövas. Det publicerade finns där ”svart på vitt” och någon bevisprövning i denna del behöver inte göras.

Vad gäller rätten till genmäle måste det visserligen klarläggas om den som känner sig förfördelad har getts tillfälle att lämna ett genmäle. I de fall det bedöms motiverat att pröva frågan om genmäle får det i normalfallet anses relativt enkelt att avgöra ärendet. Det kan ske genom att höra bägge parter och utifrån t.ex. korrespondens avgöra om den som ansett sig förfördelade getts en rimlig chans att bemöta påståenden. Därtill undersöks också vilka ansträngningar som massmediet gjort för att få tag på en berörd. PO har i ett antal fall uttalat att som regel är det inte tillräckligt med ett eller några få försök att få kontakt per telefon.

En prövning av yrkesetiken i övrigt är däremot mer komplicerad. Ska prövningen uppnå någon form av trovärdighet får det inte vara möjligt för den journalist eller medarbetare som

anmäls att dra sig undan en provning. Någon form av svars- och inställelseplikt måste införas. Det kräver i sin tur regler som säger vad som ska ske om den anmälda vägrar att delta. En provning måste omgärdas av rättssäkerhet för alla inblandade. Står olika uppfattningar mot varandra om vad som skett t.ex. vid en intervju eller fotografering kan det krävas regelrätta förhandlingar med parterna närvarande. Kanske måste också vittnen kallas för att klarlägga vad som sades eller hände i övrigt.

Svårigheterna att fastställa vad som hänt framgår i en rapport till Journalistförbundets kongress 1974. I rapporten beskrivs att några anmälningar inkommit mot enskilda journalister men eftersom uppgift stått mot uppgift har ingen klandrats. Det har enligt rapporten varit ”förenat med utomordentligt stora svårigheter att i ett enskilt fall avgöra huruvida en medlem handlat på ett sätt som inneburit avsteg från kodex”.

Vid provningen av yrkesetiska övertramp måste också klargöras vem eller vilka som bär ansvaret. Är det den enskilde medarbetare som agerat klandervärdt på egen hand eller är det någon chef i organisationen som ålagt medarbetaren att utföra ett uppdrag och agera på ett visst sätt? Ska i så fall bägge hållas ansvariga och i vilken mån faller ansvaret på den ytterst ansvarige för verksamheten, utgivaren?

Även utformningen av själva reglerna rymmer komplexa frågor. Var ska gränserna dras för användningen av olika metoder? Ska det överhuvudtaget vara tillåtet att t.ex. använda dold kamera? Och om det ska vara det under vilka förutsättningar ska det anses acceptabelt? Ska det anses försvarligt att installera en dold kamera som är fjärrstyrd men som inte upptar ljud? Finns det tillfällen när en anskaffning av uppgifter som tillkommit genom en brottslig handling, t.ex. olaga intrång eller olovlig avlyssning, kan försvaras från ett publicistiskt perspektiv och alltså ska frias?

Många redaktioner har utformat regler när det gäller dold inspelning. SVT accepterar användning av dold kamera endast om det sker inom lagens ram och rör ett ”avslöjande av oavvisligt stort allmänintresse”. Därtill krävs enligt företagets policy att andra metoder visat sig otillräckliga.

Vid en provning skulle inte bara frågan om avslöjandet nådde upp till rekvisitet oavvisligt allmänintresse behöva besvaras utan även om möjligheterna att använda mindre integritetskränkande metoder uttömts. Det skulle innebära att en redaktions arbetsmetoder och överväganden måste redovisas och värderas. I sin förlängning finns en, om än liten, risk att anonymitetsskyddet för uppgiftslämnare bryts.

Till svårigheterna att definiera och kartlägga vem som ska hållas ansvarig och utforma ett hållbart regelverk tillkommer att utforma påföljder för de som anses ha brutit mot regelverket. Frågan är också vilka förutsättningar som ska gälla för att verkställa dessa påföljder samt om och i så fall till vem ett utslag i MEN ska kunna överklagas.

Vilka arbetsmetoder som ska anses etiskt försvarbara är i första hand en fråga för respektive utgivare. Det utesluter inte att metoderna fastställs efter dialog med medarbetarna och deras fackliga företrädare. Det är arbetsledningen som i varje enskilt fall har att hjälpa och styra medarbetare de gett ett uppdrag att utföra. Från journalistens synvinkel är det också möjligt enligt gällande kollektivavtal att vägra utföra förödmjukande uppdrag eller att skriva mot sin övertygelse.

Prövningen om enskilda medarbetare agerat utifrån företagets policy och beslut i det enskilda fallet är en fråga för arbetsledningen. Det saknas inte exempel på utgivare som omplacerat medarbetare som missbrukat sin ställning t.ex. genom att skriva artiklar som gagnat deras egna affärer eller som ”extraknäckt” åt samma myndighet som man är satt att bevaka. Åtgärder för överträdelser kan naturligtvis även bli föremål för fackliga förhandlingar och ytterst för en prövning i arbetsdomstolen.

Yrkesetiska övertramp kan i vissa fall bli föremål för en offentlighetsrättslig prövning. Det kan gälla brottsrubriceringar som hemfridsbrott, dataintrång och ofredande. Vid sådana grovare övertramp framstår det som direkt olämpligt att en prövning skulle ske inom ett medieetiskt system med tanke på att sådana gärningar under vissa omständigheter har ett relativt högt straffvärde. Sådana fall bör överlämnas till åklagare.

Gränssnittet mellan yrkesetik och publicering

Frågan om rätten till genmäle och införande av rättelse är exempel på hur starkt yrkesetiken är sammankopplad med publicistiken. En ensidig beskrivning av en händelse kan förorsaka en publicitetsskada och innebära ett avsteg från regeln om saklighet och allsidighet. Sådana avsteg från god publicistik kan i vart fall till del repareras med en rättelse eller införandet av ett genmäle. Uppstår denna publicitetsskada till följd av att en journalist underlåtit att höra bägge sidor i en konflikt eller utelämnar uppgifter som talar till någons fördel begår han eller hon ett övertramp mot de yrkesetiska reglerna. Är publiceringen godkänd av utgivaren har denne både brutit mot god publicistisk sed och yrkesetiken.

Såväl i dag som i ett framtida medieetiska system ska det vara möjligt att pröva rätten att få felaktiga uppgifter korrigerade och rätten till genmäle. Även om MO/MEN inte kommer att pröva och kritiserar en enskild reporter eller utgivare innebär ett klander för underlåtenhet att införa rättelse eller genmäle indirekt en kritik mot bristande yrkesetik. En seriös utgivare läser mellan raderna i sådana beslut och drar slutsatser vad gäller redaktionens eller enskilda medarbetares arbetsmetoder.

Även på andra sätt rymmer ibland PO/PON:s fällningar indirekt klander av hur uppgifterna inhämtats, t.ex. i form av kritik av publiceringen av närgångna bilder av sörjande. Det finns därtill exempel på när PO i beslut uttalat sig i frågor som gäller yrkesetiken t.ex. att minderåriga fotograferats utan att föräldrarna kontaktats.

PON har även uttalat sig när det gäller arbetsmetoderna. Vid ett tiotal tillfällen under mitten av 1900-talet klandrades publiceringar som var ett resultat av tvivelaktiga metoder. Det gäller bl.a. att massmedier brutit mot överenskomna publiceringstider.

Slutsats vad gäller yrkesetiken och MO/MEN

Någon utökning av prövningen av yrkesetiken inom det självsanerande systemet utöver den som sker redan i dag föreslås inte. Det skulle som framgått kräva en omfattande genomgång och noggranna överväganden bl.a. vad gäller regelverket.

Yrkesetiken är central. Försåtliga arbetsmetoder, ett burdust, framfusigt eller till och med påstridigt beteende kan påverka mediernas trovärdighet negativt. Det framstår därför som önskvärt med en diskussion om yrkesetiken i sin helhet eller i vart fall till del ska bedömas av MO/MEN.

Men det centrala nu är att få tillstånd en breddning och en förstärkning av det självsanerande systemet. Frågan om även enskilda medarbetares sätt att införskaffa information och uppträdande mot intervjupersoner etc. ska prövas och hur det ska ske är något som får skjutas på framtiden. Det innebär att MO/MEN därmed inte kan ta upp en oklanderlig publicering till prövning hur oetiska och hur oacceptabla metoder som än använts för att få fram uppgifterna.

I avvaktan på att yrkesetiken eventuellt inkluderas i sin helhet i det självsanerande systemet bör de yrkesetiska reglerna hållas formellt åtskilda från *Etiska reglerna för massmedia*. De bör inte presenteras i ett sammanhang under en samlande rubrik som t.ex. Spelregler för press, radio och tv. En sådan sammankoppling kan lätt missförstås och tolkas som att MO/MEN prövar brott även mot dessa regler.

Alternativ – invändningar – frågeställningar

Ett alternativ till dagens indirekta prövning av yrkesetiken och en prövning av en komplett samling yrkesetiska regler skulle kunna vara att tydliggöra och formalisera den begränsade prövning som trots allt sker i dag.

Kanske skulle någon eller några av de yrkesetiska reglerna kunna skrivas in i *Medieetik för massmedia* redan från start? Vilka som skulle kunna tillföras får undersökas närmare. Men ju starkare kopplingen är till själva publiceringen ju mer motiverat och enklare förefaller det vara att införa dem i etikreglerna och därmed göra det möjligt för MO/MEN att pröva brott mot dem.

Som exempel på sådana tänkbara bestämmelser kan nämnas brott mot överenskommelser om publiceringstid, närgången fotografering, kravet att ange källan när en framställning i huvudsak bygger på andrahandsuppgifter och kanske också kravet att personer som intervjuas som huvudregel ska få veta var och i vilket sammanhang intervjuvaren kommer att användas.

Bilaga 7

II YRKESREGLER

En stark journalistisk integritet är avgörande för trovärdigheten. Den som granskar samhället måste också själv kunna tåla att bli granskad.

Att journalisten visar hänsyn i arbetet på fältet är viktigt för allmänhetens förtroende. Tilltron till medierna och dess medarbetare bygger på att yrkesreglerna följs.

Journalistens integritet

1. Ta inte i tjänsten emot journalistiska uppdrag av personer utanför den redaktionella ledningen
2. Acceptera inte uppdrag, inbjudan, gåva, gratisresa eller annan förmån – och ingå inte avtal eller andra förbindelser – som kan misstänkliggöra din ställning som fri och självständig journalist.
3. Ge inte efter för påtryckningar från utomstående i avsikt att hindra eller inskränka berättigad publicitet.
4. Använd inte din ställning som journalist, eller presskortet, till att utöva påtryckning för egen eller andras vinning eller till att skaffa privata förmåner.
5. Utnyttja inte för egen eller andras vinning opublicerade nyheter beträffande ekonomiska förhållanden eller åtgärder hos stat, kommuner, organisationer, företag eller enskilda.
6. Beakta journalistavtalets bestämmelse om att medarbetare inte får åläggas att skriva mot sin övertygelse eller utföra förödmjukande uppdrag.

Anskaffning av material

7. Tillmötesgå rimliga önskemål från intervjuade personer om att i förväg få veta hur och var deras uttalanden återges.
8. Visa särskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt. Upplys den intervjuade om huruvida samtalet är avsett för publicering eller enbart för information.
9. Förfalska inte intervjuer eller bilder.
10. Visa hänsyn vid fotograferingsuppdrag samt vid anskaffning av bilder, särskilt i samband med olyckor och brott.
11. Beakta upphovsrätten vad avser text och bild och ljud.
12. Ange källan när en framställning huvudsakligen bygger på annans sakuppgifter.